

Hans Jacob Debes,
professari ummælir

Heimstaðarkensla og tjóðskaparkensla

Hin 5. maí 1884 skrifaði studenturin Christian Bærentsen á Regensen í Keypmannahavn eitt bræv heim til pápa sín í Føroyum. Tá skrifaðu føroyingar danskt; men just í tí útlagna **føroyska** umhvørvinum, har hesin gávuríki føroyski drongur aftur fekk samband við landsmenn og heimland, lögðust teir lunnar, sum góvu føroyingum eitt tjóðskaparligt fótafesti aftur.

Christian Bærentsen skrivar í brævinum m.a. hesi orð:

»Et menneske er jo dog aldrig rent abstrakt menneske; det eksisterer kun i forbindelse med sine omgivelser, dels i rum og dels i tid, d.v.s. i forbindelse med folk, hvortil det hører.«

Tá ið tjóðskapararsla sum alment søguligt fyrbrigdi varð vitskapur og gransk-ingarevni, gjørdi ein hin finasti granskarin av hesum fyrbrigdi, amerikani Hans Kohn, av týskari-jødiskari ætt, ta eygleiðing, at tað var ein grundleggjandi munur millum heimstaðarkenslu og føðilandskenslu. Tann fyrri er ítøkilig, bundin at minnum um heimbygdina, um ár, fjøll, steinar og kænd menniskju - og tað, sum ein sjálvur setti í samband við alt hetta stóra og grundleggjandi baksýnið. Hin seinna er meira abstrakt, ein felagsnevniari fyrri eina størri heild av smærri eindum, sum tó vórðu á-sannað at hava grundleggjandi virði saman og í felag.

Men hvussu verður so eitt menniskja ein partur av einari mentan og ber henda arv longur fram á vegin?

Spæl og mentan

Ein kendur og lærður hollendskur søgumaður, Jan Huijzinga, skrifaði fyrri einum sjeiti árum síðan eina litla bók, »Homo ludens«

Bygdasøgur

Vit hava í Føroyum millum ár og dag fingið nógvar bygdasøgur. Tær eru í skrivning, úrváli av evnum og keldugrundarlag so ólíkar og ójavnar, at illa ber til at geva teimum eyðkenni undir einum. Tær mugu bara

Í 1936 var ein dansk »Ernæringsekspektion« í Føroyum. Á Gjónni stendur islendski læknin Guðjónsson, ið var formaður á hesi rannsóknarferð, við einum krovi. Vinstrumegin á myndini stendur Sofus Debes og á halsgáttini Jóhanna, kona hansara

Bygdarsøga og bygdarminni

Hans Jacob Debes ummælir bókina »Úr Gjáar søgu. Barnaminni I« eftir Petur Jacob Sigvardsen. Forlagið Búgvín.

Heim eftir Nýggja Vægi. Vinstrumegin vegin eru húsin hjá Kristjani á Rætt og bøgumegin tey í Fornum. Á myndini sæst eisini mylan, sum bygd var í seinna veraldarbardaga

(Hin spælandi menniskjan) um upprunan til mentan. Upprunin hevur allastaðni verið, skrivar hann, spæl barnanna í øllum samfeløgum. Í grundini hevur øll uppaling allastaðni verið at leggja niður í børni tey virði, sum foreldrin sjálv høvdu tikið við frá fedrum sínum. Børni sá tey eldru arbeida, sá hvussu tey gjørdi hatta og hatta - og hvørja ferð á sama hátt, so sum umstøður vóru. Og í litlari útgávu eftir førimumi

endurskapaðu børni í sínum spæli eina vaksnamannaverð, sum fyrri teimum var verulig. Virðini vóru tey somu og arbeiðsreglurnar tær somu. Og tá ið tey vuku til, høvdu tey í spælinum lært teir neyðugu førleikarnar til eitt liv í vaksnamannaverðinum, eisini kappingarelementið sum fyrirtreyt.

Nú kann týkjust, sum at hesin inngangur var í so drúgvur. Men tó vóru hetta hugsanir, sum róku framvið, meðan eg las, og kanska serliga eftir at eg hevði lisið bókina hjá Petur Jacob Sigvardsen: »Úr Gjáar søgu. Barnaminni I.« Men hetta er gjørt fyrri at seta hana sum bókarverk inn í almenna europeiska kultursøgu, tí har stendur hon væl og vakurt.

Tí hvør bygd er nakað fyrri seg. Hvør bygd er ein heimur, men hesir heimur av bygðum eru ikki allir líka: Fjöllini eru ikki tey somu, árnar líkast ikki allar, heldur ikki navngivnar steinar í bøg og røkur og mjáar í bjørgum.

Fram við fjøru og strond var ein heimur fyrri seg. Bjørgini høvdu sína mentan og havmiðini sína. Fólksins mentan hekk ikki uppi í luftini. Fólksins mentan var arbeiðið, og úttan um tað hekk øll onnur mentan - eisini tað at ganga í kirkju, at syngja, at dansa og kvøða, at siga frá søgum - og hjá børnunum at spæla.

Heimbygd og barnaminni

Tað er um eitt av bygdasamfeløgum í Føroyum, at Petur Jacob Sigvardsen hevur skrivað síni barnaminni úr Gjáar søgu. Aður enn farast skal longur út í æsir, skal sigast, at hetta er eitt vakurt og væl gjørt verk. Petur Jacob er ikki kendur fyrri at lata nakað úr hondum, sum er hálvgjørt ella illa gjørt. Og hetta at vanda sær um tign og virði hevur hann ikki eftir ongum. Tað

er næstan rørandi, tá ið hann skrivar, at pápi hansara Karl Jacob, nú 93 ára gamalur, hevur sitið við blýanti og lisið handritið og gjørt viðmerkingar.

Og hetta er ikki lítið verk: ikki færri enn nökur og tjúgu væl skipað kapitull og undir kapitlunum meira enn hundrad undirrevni - á næstan trý hundrad síðum. Og tá er hetta bara fyrsta bind av fyrbils tveimum. Bygdarsøgan sum barnaminni heldur fram í 2. bindi, ið, sum tað skilst, er liðugt og kemur um stutta tíð. Og vón er um, at vit fáa eitt triðja.

Tað sigur seg sjálvt, at tíð og rúmd er ikki fyrri at víðgera eitt verk sum hetta kapitull fyrri evni. Henda umrøða skal tí heldur vera samantfatandi um verkið sum heild - og her er ivaleyst at nevna. At Petur Jacob Sigvardsen sær lívið í heimbygdini sum minni frá sær sjálvum, ger hetta verk eisini til eina persónliga bók. Just hetta gevur frásøgnini liv og sál - og kanska eisini ein moral.

Karmarnir

Og hvat er natúrligari enn at byrja við einari lýsing av bygdini við húsum og húskjum, nevnd eftir húsnavni ella húsbónda, og við nøvnum teirra, sum búðu í hesum húsum í tí tíðarskeiði, rithøvundurin skrivar um. Bygðin er sjálvur leikpallurin. Og fjøllini. Tí tey eru karmurin um bygd-

arsamfelagið, bygdarheimin: fyrri at nýta somu mynd: leiktjóðini. Hvat ið so broytist, so standa tey eftir - hesin klettast og óvikiandi verjugarður: Sandfelli, Hornið, Nøvin, Fjallið, Týrið, Middagsfjall, Gráfelli og Slættafjall. Áin, sum við Litlafelli og Gortuánni, har dreingirnir lærdu seg at verða útróðarmenn og fiskimenn, skapaði eitt paradísiskt umhvørvi fyrri alt barnalív og alla barnamentan - eitt satt laboratoríum til framtíðarverk. Hvat barn í Føroyum, sum um summarið hevur verið við Gjógv, minnist ikki Litlafelli og lívið har. Og Gjógvinn sjálv, sum allar öldurnar hevur verið sjálv lívæðrin, hadan tað mesta kom og fór. Hon hevði sitt egnu liv og sína egnu mentan, við sínum hugna ljósar lottur og sínum óhugna bølamyrcar nætur, tá ið Gjáarmenn royndu at bjarga bátunum í høgættaruppgangi. Rópin frá monnum niðri í myrkrunum í Gjónni og tignin yvir teim gomlu monnum uppi á Gjónni, sum tigandi, í ótøvdum yottum, mólu við spakunum rundan um spælið, og tað ófrættakenda dun-av brimi og vindi úttan av Djúpunum, alt hetta festir seg djúpt í sinnið og fer ikki seint úr minni.

Heimið

Bókin hjá Petur Jacob má vera kultursøga, tá ið hon er best. Stutt sagt allir tættir í bygdarlívinum er tiknir fram: Fólksins liv árið í kring - ein ringrás við variatíonum. Um barnaheimið yviri á Bø hjá Elisabeth og Karl Jacob og tað, sum kann kallast uppalingarmyndir. Teimum hevur hann í takklæti ognuð bókina. Hjá teimum búði eisini omman Anna Sofía og maður hennara, og tyðiliga skilst, hvussu stóra ávirkan abbin, hin kendi skiparin og skilamaðurin Poul Johannes Jensen, millum tey yngnu nevndur Gamli Skipari, hevði á Petur Jacob. Og, sum hann skrivar: »Páparnir vóru so nógv burturstaddir tá á døgum, og tí vóru tað mest mammurnar, ið tóku sær av børnunum og uppaling teirra.«

Gamalt og ungt

Aftanfyrri tað friðarlíga bygdarlívið tá tó mangan ein hørð verð, sum fólk noyddust at venja seg til at liva við. Hin abbin, Petur Jacob á Fløtti, sum eisini var skipari, gekk í 1920 burtur við »Kristinu« saman við tveimum synum.

Fólksins liv verður í bókini lýst so ítøkilig, sum tað kann: Kostur og máltíðir og virðingin fyrri Guðsgávu. Einku kom av sær sjálvum.

Kirkjulívið og alt, sum hevði samband við tað, hevur tyðuliga ein serligan tokka, bæði tað ljósa og tað dapra - og tað kemur ikki óvæntað. Høgtíðir og høgtíðarhald mest sum hoyra upp í her.

Tað undrar ikki, at Gjáar